

УДК 342.95
DOI 10.31733/2078-3566-2021-2-186-190

Олена ПРОЦЕНКО®
науковий співробітник відділу
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНЯ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ ВІД ПРОЯВІВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Виявлено, що однією з основних причин підвищення кількості випадків домашнього насильства є замовчування проблеми жертвою внаслідок відчуття незахищеності з боку держави та закону. Наголошено на рівні захищеності та його забезпеченні для осіб, що страждають від проявів домашнього насильства в Україні. Досліджено останні проєкти, які планується впровадити в законодавство України для попередження та зменшення випадків домашнього насильства. Розкрито актуальність надання допомоги постраждалим від агресії кривдника у вигляді відлучення жертви від порушника. Проаналізовано сучасні проблемні питання щодо влаштування потерпілих від проявів домашнього насильства до тимчасового місця їх перебування, а саме до притулків або шелтерів. Наголошено, що в Україні поки що недостатньо розвинена база відповідних притулків або шелтерів, в тому числі для жінок із дітьми. Наведено статистику звернень щодо домашнього насильства під час дії карантинних обмежень. Виявлено, що кількість проявів домашнього насильства в період карантинних обмежень внаслідок пандемії коронавірусу значно зросла, причому не тільки в Україні, а й в інших, навіть високорозвинених країнах. Наголошено на тому, що зазвичай жертва фізично вчасно не може повідомити органам поліції про насильство, що відбулося чи відбувається стосовно неї. Розглянуто превентивні заходи щодо зменшення порушень щодо випадків домашнього насильства. Проаналізовано статистику та досвід інших країн щодо притягнення зловмисника, який вчинив домашнє насильство. Наголошено на необхідності збільшення кількості притулків та шелтерів для осіб, які постраждали від проявів домашнього насильства. Запропоновано створення обов'язкових державних шелтерів, куди може потрапити особа в екстремній ситуації. Визначено, що домашнє насильство є окремою, самостійною гілкою у структурі правопорушень, тому має розглядатись окремим, конкретно спрямованим підрозділом Національної Поліції. Автор наполягає на посиленні відповідальності на законодавчому рівні за вчинення домашнього насильства шляхом внесення відповідних змін та доповнень до чинних законів України.

Ключові слова: домашнє насильство, жертва, кривдник, шелтер, притулок, пандемія, санкція.

Постановка проблеми. У статті 24 Конституції України зазначено: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [1]. Але, на жаль, однією з найактуальніших та найболючіших проблем в соціальному житті залишається домашнє насильство. Його прояви негативно впливають як на якість життя осіб, які стали жертвами, так і на оточення, яке стало свідком проявів домашнього насильства. Через пандемію та карантинні обмеження ситуація загострилась. Порівняно з минулим роком до органів поліції надійшло на 54 % більше звернень щодо випадків домашнього насильства. Лише термінових заборонних приписів винесено у 5 разів більше, що вже свідчить про досить серйозне зростання домашніх

© Проценко О. В., 2021
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4758-3349>
elena.protsenko414@ukr.net

конфліктів, що переходять у домашнє насильство [2].

За статистичними даними, з кожним роком кількість письмових звернень щодо вчинення домашнього насильства в Україні зростає. Зокрема, у 2018 році зафіксовано 1,5 тисячі звернень, у 2019 році – 2,5 тисячі, у 2020 році – приблизно 4 тисячі, на початку 2021 року вже 1 тисяча 220 заяв. Окрім отримання жертвою тілесних ушкоджень, результатом вчинення домашнього насильства також є умисні вбивства. У 2018–2019 роках зафіксовано 80 умисних вбивств, що сталися на ґрунті домашнього насильства [3].

Пандемія не дала жодного вибору жертвам, окрім як залишитися сам на сам зі своїм тираном, хоч це і є прямою загрозою життю та здоров'ю. здебільшого в ситуації, коли жертва весь час поряд з кривдником, стає майже неможливо завчасно повідомити поліцію про прояви домашнього насильства або напади. Також порівняно з минулим часом зросла кількість осіб, які зловживають алкоголем вдома у присутності неповнолітніх дітей, що посилює та збільшує загрози насильства.

Окрім України, не були винятком й інші країни, а саме, за попередніми оцінками експертів, від початку пандемії в США стало вдвічі більше випадків домашнього насильства. В зоні ризику опинилось на третину більше дітей, оскільки через ізоляцію можливість повідомити про випадки домашнього насильства знайомих, вчителів або інших осіб значно знизилась. Як повідомляє Голос Америки, за оцінками ООН кожні три місяці карантину можуть приносити приблизно 15 мільйонів проявів домашнього насильства щодо жінок, що є значно більшим, ніж зазвичай [4].

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. В науковому аспекті питання досліджувались у працях зарубіжних та вітчизняних учених: О. І. Репана, В. П. Кононець, О. М. Бандурки, В. О. Глушкова, В. В. Голіни, В. К. Гришука, Н. О. Гурорової, Л. М. Давиденка, П. С. Дагеля, А. І. Долгової, О. М. Джузи, М. Й. Коржанського, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, П. П. Михайленка, Г. М. Мінковського, В. О. Навроцького, В. Я. Тація, Л. В. Франка та ін.

Метою статті є дослідження рівня захищеності осіб, які страждають від проявів домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу. На початку року було прийнято проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі». Проект спрямовано на посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування, а також практичної реалізації права постраждалої особи на відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, завданих внаслідок домашнього насильства. Підвищено санкції статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП):

- доповнити санкцію ст. 173-2 стягненням у вигляді суспільно корисних робіт;
- встановити, що військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, поліцейські несуть адміністративну відповідальність за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування на загальних підставах;
- змінити строк накладення адміністративного стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП;
- виключити необхідність участі особи, яка вчинила порушення ст. 173-2 КУпАП, при розгляді справ про адміністративні правопорушення. Проект Закону зареєстровано за №3908-1 [5].

Дійсно, проект Закону відповідно до нових санкцій є однозначно позитивним моментом для нашої держави, але треба додати, що зарубіжні держави вже давно мають досвід коригувальної програми для злочинця, яка є санкцією. Тобто особа, яка вчинила домашнє насильство, має пройти спеціальну корекційну програму для зміни своєї психологічної моделі поведінки. Поєднання цих санкцій є більш дієвим вирішенням питання щодо повторності вчинення фактів домашнього насильства. Кривдник повинен усвідомлювати всі можливі наслідки своєї поведінки.

За допомогою Федерального уряду Німеччини в Луганській та Донецькій областях вже розробляється проект програми для осіб, які вчиняють домашнє насильство. Під час роботи з кривдниками фахівці, що беруть участь у реалізації проекту постійно взаємодіють

з уповноваженими особами Національної поліції. Робота спрямована на зміну агресивної поведінки на неагресивну, на виправлення дискримінаційного уявлення щодо соціальної ролі жінок та чоловіків, на відповідальне виховання дітей тощо. Пройти програму кривдник може за власним бажанням або за рішенням суду [6].

З метою протидії домашнього насильства в Україні почала свою роботу онлайн-платформа «Мені здається», що стало для багатьох жертв порятунком в умовах карантину. На онлайн-платформі постраждали можуть отримати необхідну інформацію про алгоритм дій у ситуаціях, які виникають під час домашніх конфліктів, номери телефонів гарячих ліній або просто поділитися своєю історією, або прочитати історії інших. Вся повідомлена інформація залишається анонімною. Це вже значно розширює інформаційний простір постраждалих в обізнаності цієї проблеми [7].

Кожна сім'я, яка хоч раз зверталась до поліції стосовно вищевказаних питань, вже знає про існування мобільної групи реагування на випадки домашнього насильства «Поліна». На цей час в Україні кожен день виїжджають на патрулювання 54 мобільні бригади, що порівняно з кількістю випадків дуже мало [8 с. 80]. Звичайні екіпажі патрульної поліції, на жаль, не завжди мають змогу надати кваліфіковану допомогу жертвам домашнього насильства. Іноді не достатньо просто скласти протокол або винести постанову. Потрібно не тільки припинити та зафіксувати факт домашнього насильства, а й більш детально підійти до вирішення проблеми та запобігання таких випадків у конкретній сім'ї у майбутньому. Нововведення «поліцейських громад» повинно позитивно вплинути на вирішення вищевказаної проблеми, оскільки поліцейський, який постійно працює в одній місцевості, має більше можливостей під час вирішення питання порушення законодавства, бо добре орієнтується на місцевості та знає проблемні сім'ї. На цей час поліцейські постійно підвищують свій професійний рівень, проходячи тренінги та підвищення кваліфікації. Але що може змінити особа, яка має достатньо інформації, але не має матеріальних інструментів для надання допомоги жертвам домашнього насильства?

Не менш важливою проблемою треба виділити неможливість розділити окремо кривдника та жертву. Є випадки, коли зволікання може призвести до серйозних наслідків, серед яких тяжкі тілесні ушкодження та навіть смерть. Введення термінових приписів повинно було вирішити це питання, але після повернення кривдника до сім'ї ситуація все більше нагадує замкнуте коло з болу та страждань. Жертва не має змоги закінчити наругу над власним життям здебільшого з економічних міркувань. Як правило, особи, які залежні від свого кривдника на фінансовому та побутовому рівні, змушені терпіти обставини, що випали на їх долю, оскільки питання щодо розміщення таких осіб у шелтерах або притулках майже не розглядається. Причиною тому є обмежена кількість таких закладів по всій Україні.

Притулок для осіб, які стали жертвами домашнього насильства за ознакою статі – спеціалізована служба підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Метою притулків є забезпечення безпечного нетривалого перебування осіб, які постраждали від проявів домашнього насильства, надання їм необхідної психологічної, медичної, соціальної та іншої допомоги. До притулку можуть потрапити повнолітні постраждалі особи, яких направлено спеціальними підрозділами, неповнолітні особи, які перебувають або перебували у шлюбі, діти разом з матір'ю/батьком або опікуном. В останньому випадку протягом доби відповідальна особа притулку повідомляє службу у справах дітей та органи ювенальної превенції. Але є й деякі обмеження щодо прийому осіб до таких притулків, а саме, якщо особа:

- перебуває у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;
- з ознаками гострих інфекційних та венеричних захворювань;
- має наявні психічні розлади у стадії загострення, пограничні стани та інші, які можуть бути небезпечними для хворого та оточення;
- може бути суспільно небезпечною.

Перебування у притулку є повністю безоплатним для осіб, які в ньому знаходяться. Час перебування постраждалої особи три місяці, а за окремих випадків – шість [9].

Шелтер – це прихисток, безкоштовне, безпечне місце перебування постраждалої особи у надзвичайній ситуації, коли зволікання можуть заподіяти шкоду. Головною ознакою є те, що до шелтеру можна потрапити швидко. У шелтері постраждала особа може отримати комплексну допомогу залежно від ситуації. Час перебування у закладі може становити від кількох днів до шести місяців, а за потреби термін подовжується. [10]

На нашу думку, поява шелтерів значно вплине на зменшення кількості випадків домашнього насильства. Жертва, яка бажає змінити своє життя, зможе вирватись із замкнутого кола, обмежена у своїх діях через незахищеність власною державою. Соціальні служби, як і

органи поліції, безсилі у наданні вагової допомоги, тому жертва залишається сам на сам зі своїми проблемами. Ще більше загострює проблему наявність у жертви маленьких дітей. В Україні шелтери для розміщення осіб з дітьми є поодинокими випадками.

Акції та мітинги не вирішують нагальної проблеми, а тільки привертають увагу до неї. Волонтери також не мають змогу надати допомогу в тому обсязі, в якому потрібно. Тому є логічним, що вищевказаним питанням повинен займатися окремий підрозділ органів поліції, якому будуть підпорядковані державні притулки та шелтери, з яким працівники поліції постійно взаємодіятимуть та контролюватимуть порядок виконання заходів щодо попередження домашнього насильства. Також цей окремий підрозділ повинен взаємодіяти зі службою з пошуку роботи для жертв та дитячими закладами освіти для забезпечення можливості жінці працювати.

Висновки. Проаналізувавши питання щодо забезпечення безпеки осіб, що стали жертвами домашнього насильства, треба наголосити, що підхід до цього актуального питання повинен бути комплексним та згуртованим. Введення окремого підрозділу Національної поліції, що буде працювати тільки за напрямом випадків домашнього насильства, допоможе ретельно та детально вивчати конкретні випадки насильства у конкретних сім'ях. Взаємодія вищевказаних підрозділів з притулками, шелтерами, з центрами соціально-психологічної допомоги повинна бути закріплена на рівні держави та мати державні гарантії. Про безпеку громадян, соціальну та правову захищеність повинна піклуватись держава. Особа, яка має такі гарантії, може почуватись у безпеці. Збільшення кількості обов'язкових державних закладів, до яких може звернутись особа, що постраждала від агресії з боку членів родини, або уповноважена особа окремого підрозділу поліції, що займається вищевказаним напрямом, вплине на зменшення кількості випадків домашнього насильства за рахунок відокремлення жертви від кривдника.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Ст. 24. URL: <https://konstitutsiya.com.ua/st-24>
2. Поліцейські отримали на 54 % більше заяв про домашнє насильство, ніж минулого року — МВС. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3144158-policejski-otrimali-na-54-bilse-zaav-pro-domasne-nasilstvo-niz-minulogo-roku-mvs.html>
3. В Україні щороку зростає кількість справ про домашнє насильство – Венедіктова. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3245661-v-ukraini-soroku-zrostaе-kilkist-sprav-pro-domasne-nasilstvo-venediktova.html>
4. Кількість випадків домашнього насильства у США зросла удвічі від початку пандемії – попередні оцінки експертів. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/pandemia-nasylstvo-ssha/5626085.html>
5. Верховна Рада посилює відповідальність за домашнє насильство та насильство за ознакою статі. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/verhovna-rada-posilyuye-vidpovidalnist-za-domashnye-nasylstvo-ta-nasylstvo-za-oznakoyu-stati/>
6. Алгоритм впровадження корекційних програм для кривдників. URL: <https://www.prostir.ua/?library=alhoritym-vprovadzhennya-korektsijnyh-prohram-dlya-kryvdnykiv>
7. В Україні запустили сайт для жертв домашнього насильства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3184643-v-ukraini-zapustili-sajt-dla-zertv-domasnego-nasilstva.html>
8. Журавель Т. В., Ковальова О. В., Кочемировська О. О., Мельниченко О. М., Пилипас Ю. І., Прокопенко Н. М., Пуха К. В., Янковець В. В. Структура та якісні характеристики роботи мобільних бригад соціально-психологічної допомоги. *Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства: особливості створення і забезпечення роботи*. Київ, 2020, 80 с.
9. Притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Притулок_для_осіб,_які_постраждали_від_домашнього_насильства_та/або_насильства_за_ознакою_статі
10. Залишайтеся в безпеці: як працює система шелтерів в Україні. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/zalyshaitesia-v-bezpetsi-іak-pratsiue-systema-shelteriv-v-ukraini>

Надійшла до редакції 22.05.2021

References

1. Konstytutsiia Ukrainy. [Constitution of Ukraine]. URL: <https://konstitutsiya.com.ua/st-24> [in Ukr.].
2. Politsiejski otrymaly na 54 % bilshe zaiav pro domashnie nasylstvo, nizh mynuloho roku – MVS [Police received 54 % more reports of domestic violence than last year – the Interior Ministry]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3144158-policejski-otrimali-na-54-bilse-zaav-pro-domasne-nasilstvo-niz-minulogo-roku-mvs.html> [in Ukr.].

3. V Ukraini shchoroku zrostaie kilkist sprav pro domashnie nasylstvo – Venediktova [The number of cases of domestic violence is growing every year – Venediktova in Ukraine]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3245661-v-ukraini-soroku-zrostaie-kilkist-sprav-pro-domasne-nasilstvo-venediktova.html> [in Ukr.].

4. Killist vypadkiv domashnoho nasylstva u SSHA zroslo udvichi vid pochatku pandemii – poperedni otsinky ekspertiv [The number of cases of domestic violence in the United States has doubled since the beginning of the pandemic – preliminary estimates by experts]. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/pandemia-nasylstvo-ssha/5626085.html> [in Ukr.].

5. Verkhovna Rada posylyiue vidpovidalnist za domashnie nasylstvo ta nasylstvo za oznakoiu stati [Verkhovna Rada increases responsibility for domestic violence and gender-based violence]. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/verhovna-rada-posylyiue-vidpovidalnist-za-domashnye-nasylstvo-ta-nasylstvo-za-oznakoyu-stati/> [in Ukr.].

6. Alhorytm vprovadzhennia korektsiinykh prohram dlia kryvdnykiv [Algorithm for implementing correctional programs for offenders]. URL: <https://www.prostir.ua/?library=alhorytm-vprovadzhennya-korektsiinykh-prohram-dlya-kryvdnykiv> [in Ukr.].

7. V Ukraini zapustyly sait dlia zhertv domashnoho nasylstva [In Ukraine has been launched a website for victims of domestic violence]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3184643-v-ukraini-zapustili-sajt-dla-zertv-domasnogo-nasilstva.html> [in Ukr.].

8. Zhuravel T. V., Kovalova O. V., Kochemyrovska O. O., Melnychenko O. M., Pylypas Yu. I., Prokopenko N. M., Pukha K. V., Yankovets V. V. Struktura ta yakisni kharakterystyky roboty mobilnykh bryhad sotsialno-psykholohichnoi dopomohy [Structure and qualitative characteristics of mobile brigades of social and psychological assistance]. *Mobilna bryhada sotsialno-psykholohichnoi dopomohy postrazhdalym vid domashnoho nasylstva: osoblyvosti stvorennia i zabezpechennia roboty*. Kyiv, p.80. [in Ukr.].

9. Prytulok dlia osib, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasylstva ta/abo nasylstva za oznakoiu stati [Shelter for victims of domestic and / or gender-based violence]. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Притулок_для_осіб,_які_постраждали_від_домашнього_насильства_та/або_насильства_за_ознакою_статі. [in Ukr.].

10. Zalyshaytesia v bezpetsi: yak pratsiue systema shelteriv v Ukraini [Stay safe: how the shelter system works in Ukraine]. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/zalyshaitesia-v-bezpetsi-ia-k-pratsiue-systema-shelteriv-v-ukraini> [in Ukr.].

ABSTRACT

Olena Protsenko. Ensuring the level of protection of individuals from manifestations of domestic violence. It was revealed that one of the main reasons for the increase in the number of cases of domestic violence is the silence of the problem by the victim due to the feeling of insecurity by the state and the law. Attention is focused on the level of security and its provision for persons suffering from manifestations of domestic violence in Ukraine. Investigated the latest projects that are planned to be introduced into the legislation of Ukraine to prevent and reduce cases of domestic violence. Revealed the relevance of assistance to victims of aggression of the offender in the form of separation of the victim from the offender. Analyzed the current problematic issues on the placement of victims of domestic violence in the temporary place of their stay, namely in shelters. It is noted that in Ukraine the base of appropriate shelters, including for women with children, is not developed enough yet. Given the statistics of complaints about domestic violence during quarantine. It was found that the number of domestic violence during the quarantine period due to the coronavirus pandemic has increased significantly, not only in Ukraine but also in other, even highly developed countries. It was noted that usually the victim is physically unable to inform the police on time about the violence that has occurred or is occurring in relation to her. Preventive measures to reduce violations in cases of domestic violence are considered. Analyzed the statistics and experience of other countries with regard to attracting an attacker who has committed domestic violence. Noted the need to increase the number of shelters for persons affected by domestic violence. Proposed the creation of compulsory state shelters, where a person can get in an emergency situation. It was determined that domestic violence is a separate, independent branch in the structure of offenses, therefore, it should be considered a separate, specifically directed unit of the National Police. The author insists on strengthening the responsibility at the legislative level for committing domestic violence by making appropriate changes and additions to the existing laws of Ukraine.

Keywords: domestic violence, victim, abuser, shelter, asylum, pandemic, sanction.